

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ МАҚОЛАЛАРИДА ИЖТИМОЙ МАСАЛАЛАРНИНГ ЁРИТИЛИШИ

Ойдин Турдиева

*Тошкент давлат шарқшунослик
университети доценти,
филология фанлари доктори.*

Ойша Шукурова

ЎзЖОКУ, стажер-ўқитувчиси

Аннотация: *Мазкур тезис Абдулла Қодирийнинг 1927-1933 йиллар оралигида “Қизил Ўзбекистон” газетасида нашр қилинган 3 та турли ижтимоий масалаларга бағишланган “Работ қашқирлари”, “Тарбия ишларига диққат”, “Эски китоблар савдосини қўлга олайлик” мақолаларини жамоатчиликка етказишни мақсад қилган.*

Калит сўзлар ва иборалар: *Абдулла Қодирий, Жулқунбой, “Қизил Ўзбекистон”, адабий-бадший ташкилотлар, “Работ Қашқирлари”, эски китоблар савдоси.*

Матбуот ва даврий нашрлар маърифатпарварларнинг фикр ва сўз айтиши учун илк минбар вазифасини ўтагани барчага маълум. Ўзбек адабиётида роман жанрининг асосчиси, шоир, драматург ва таржимон Абдулла Қодирийнинг публицистик чиқишлари долзарб, муҳим ижтимоий масалаларни матбуотга олиб чиққанлиги билан алоҳида аҳамият касб этади. Адибнинг ижодий меросининг каттагина қисмини ижтимоий, маданий соҳаларга муносабати акс этган публицистик асарлар ташкил этиши маълум. Шунингдек, Қодирий публицистикаси ўз даврининг тарихий ҳужжатлари ҳам ҳисобланади. Қодирий ўзи яшаб турган давр, жамият ҳаётининг долзарб муаммолар ва ҳодисаларига бағишланган, бундан ташқари сиёсий ва ижтимоий ҳаёт масалаларини муҳокама қилишга бағишланган қатор мақолалар ёзди.

Қодирий публицист сифатида “Оина” ва “Муштум” журналлари, “Садойи Туркистон”, “Нажот”, “Улуғ Туркистон”, “Иштирокиюн”¹, “Инқилоб” газеталарида чиқишлар қилиб борган. У ўзининг чиқишлари натижасида Туркистон ўлкасида жаҳолатга қарши кураш, оммани, айниқса, ёш авлодни ҳар томонлама илм-маърифатли қилиб тарбиялашга интилиш ҳаракатининг кучайишини таъминлади. Ушбу мақолада Абдулла Қодирийнинг “Қизил Ўзбекистон” газетасида 1927-йил апрель ойида чоп этилган “Работ қашқирлари”,

¹ Ўзбек тилидаги биринчи совет газетаси 1918 йил 21 июндан дастлаб Туркистон Мухтор Совет Социалистик Республикаси Миллий ишлар халқ комиссарлигининг нашри ҳисобланган ва кейинчалик партия газетаси мақомини олган «Иштирокиюн» («Коммунист») газетасидир. Газета кейинчалик «Қизил байроқ» (1921–22), «Туркистон» (1922–24), «Қизил Ўзбекистон» (1924–64), «Совет Ўзбекистони» (1964–91) номларида босилди. 1991 йил сентябрдан «Ўзбекистон овози» номи билан Ўзбекистон Халқ демократик партиясининг расмий нашри сифатида нашр этилаётган [2].

“MAHMUDXO‘JA BENBUDIY PUBLITSISTIKASI VA JADID MATBUOTIDA IJTIMOIIY-SIYOSIIY MASALALARNING YORITILISHI” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

1933-йил апрельда чоп этилган “Тарбия ишларига диққат”, 1935-йил май ойида чоп этилган “Эски китоблар савдосини қўлга олайлик” публицистик матнларини таҳлили кўриб чиқилади.

Қодирий 1927 йилда “Работ қашқирлари” номли фильмига ёзилган худди шу номли [1:802] тақризида фильм томошасидан қаноатларган ҳолда қайтганини айтади. Бош ролларни ижро этган актёрлар ижросига тўхталар экан: *“ҳаваскор бўла туриб ҳам дуруст адо қилган ўзбек артистларимиз ўзларига яхши умид боғладилар. Айниқса Содиқда талант мўл кўринди... Бой рўлидаги ўртоқнинг бир мунча ортдириб, тузлаброқ қилган ҳаракатлари сезилиб борди. Камбагал деҳқон рўлидаги “ота”нинг типни жуда муваффақиятли сайланган.”* [1:803] деб ёзади.

Шу билан бирга публицист фильмга танқидий муносабат ҳам билдириб ўтган. Хусусан унинг: *“Никоҳ куни бойникига мажбурият ва зўрлиқ остида жўнайдургон Каромат дадасидан фотиҳа олгач, бошқа хотинлар билан бирга чопиб аравага чиқади. Ҳолбуки, ўзбекнинг кекса бойига ёки ўзи хоҳламаган кишига берилган қизи тихирлиқ билан, хотинларнинг зўри, судраши билан аравага юзланади”* [1:803] фикрлари Қодирийнинг нечоғлик зукко кино мунаққиди бўлганидан далолат беради. Тақриз сўнгида Қодирий ўзбек киносидан кутилаётган умидларини ёзади: *“Менга қолса, ўзбек давлат киносини чин муваффақиятга олиб борадурган нарса мумкин қадар сценария ёзувчиларни ўзбеклардан етиштириш ва ҳозирча бўлса ёврополик сценаристлар ёнига ўзбекларни тиркаб қўйиш, артист ва артисткаларни ўзбеклардан тарбиялашдир”*. [1:804]

1933-йилда чоп этилган “Тарбия ишларига диққат” номли мақоласи эса Қодирийнинг миллатнинг бир зиёлиси сифатида ВКП М.Қ нинг адабий-бадий ташкилотларни қайтадан куриш ҳақидаги қарорнинг бир йиллиги муносабати билан ёзилган бўлиб, ушбу қарордан етарлича фойдалана олмаётгангидан норозилик кайфияти сезилади: *“Ёш ёзувчиларимизга адабий тарбия бериш бобида ҳануз қатъий бир ҳаракатимиз йўқ; уларни адабиёт тарихи, адабий мактаблар, адабиётдаги фалсафий жараёнлар ва бошқача адабиёт ҳунарлари билан таништириш учун қимирламадиқ. Бу масалаларга яна совуқ ҳолда қарар эканмиз, ёш талантларни яна йўлсиз ташлаган бўлиб,... адабиётимиз сактали² ва хом ҳолда давом эта берадир”* [1:809].

Гувоҳи бўлганимиздек, адиб ёш истеъдодларга йўл-йўриқ кўрсатиш, уларни тарбиялаш олдидаги масъулиятни чуқур ҳис этади. Унинг эски китоблар савдосини йўлга қўйиш борасидаги қарашлари ҳам алоҳида ўрин тутуди. Унинг

² Сактали – жонсиз

Чўлпон, Элбек, Н. Алимухамедов, С. Сиддиқлар ҳаммуаллилигида чоп этилган “Эски китоблар савдосини қўлга олайлик” мақоласи шу масалага бағишланган. Хусусан эски китобларнинг маданий мерослар ичида тутган ўрни беқиёслигини таъкидлаган адиб: “Жумхуриятимизнинг турли бурчакларида, ҳар кимларнинг қўлида бекиниб, ортиқча матаҳ бўлиб ётган қимматли асарлар жуда кўп. Булар эгасини тополмай чанг-тупроқ орасида кўмилиб ётади. Ҳолбуки кундан-кунга сони ўсиб турган илмий ходимларимиз учун улар жуда керак. Ундан ташқари, савияси ўсиб, маданий даражаси кўтарилиб турган омма ҳам янги ва эски китобларга талабгор” [1:814]. Абдулла Қодирий Москвада эски китоблар савдоси билан шуғулланадиган ўнларча давлат магазинлари борлигини, бутун Ўзбекистонда эсалоақал бир киоска ҳам йўқлигини куюниб ёзади. Шундай экан, Ўзнашр тажриба учун Тошкентда бундай дўкон очиши мумкинлигини, маориф комиссарлиги ҳам ёрдам бериши мумкинлигини ҳамда жамоат назорати ҳам таъмин этилижагини ёзади. Адиб бундай дўконларнинг очилишдан қатор имкониятлар пайдо бўлишини мақоласи сўнгида келтиради: “*Бундай бир магазин очилганда қадимги босма ва ёзма асарларни таниши, уларни керакли кишилар ва муассасалар қўлига тўплаш мумкин бўлганидек, сўнги вақтларда чиқиб тарқалиб кетган ва қайтадан босилмаган китобларни айирбошлаб туриши учун ҳам имконият ҳосил бўлади*”[1:815].

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш мумкинки, ҳозирги кунда Абдулла Қодирийнинг шахсияти, ҳаёт йўли, публицистикаси... ва фожеасини кўрсатиб бериш учун шароит, муҳит яратилди. Қодирийнинг бадиий асар ёзиш техникаси, портрет яратиш маҳорати кейинги авлодлар учун ижод мактаби бўлиб қолганидек, унинг публицистикаси ҳам ҳозирги кун журналистларига худди шундай мактаб вазифасини ўтайди. Шунингдек, Қодирийнинг публицистик фаолиятини миллий маданий менталитетимиздан келиб чиққан ҳолда илмий тадқиқ қилиш келажак авлод Қодирийшунослари олдида турган катта вазифаларидан ҳисобланади.